

Madsen, Astrid: Strejkemønsteret blandt kvinderne i hovedstaden 1911-30 og dets baggrund. 1981.

Madsen, Grete: Lønarbejderfamilien i Frankrig 1945-75. En analyse af familiens vilkår set i forhold til det lønnede og det ulønnede kvindearbejde og de kvindepolitiske initiativer. 1983.

Meyland, Helle Hammer: Lønarbejderfamilien i Italien 1945-80. En analyse af familiens vilkår – set i relation til det lønnede og det ulønnede kvindearbejde og de kvindepolitiske initiativer. 1983.

Mikkelsen, Lindis Hagen: En analyse af de kvindepolitiske strategier i 30'erne. 1982.

Mørkholm, Annette: Sundhedsplejerskeordningen i 30'erne og 40'erne. 1983.

Nielsen, Margaret og Sørensen, Vibeke: Arbejderklassens levevilkår i København i perioden fra 1. verdenskrigs slutning og frem til 1930, belyst gennem bryggeriarbejderne. 1982.

Poulsen, Else-Marie: Kvindebilledet i engelsk historieskrivning 1100-1175. 1980.

Winkler, Helle: Kvinderne i Københavns Indre Mission. En undersøgelse af påvirkning og vilkår indenfor nogle af bevægelsens sociale institutioner i perioden ca. 1875-1900. 1982.

Hanne Caspersen

WILHELM CHRISTMAS-MØLLER: Christmas Møllers politiske læreår. København, Vindrose, 1983. 220 s. 158 kr.

Det er et ofte tilbagevendende udsagn, at den politiske biografi har trange kår i dansk historieskrivning. Noget er der vel om det, også selvom dr. Sjøquist har bødet på det ved sine biografiske værker om P. Vedel, P. Munch og Erik Scavenius, og Ole Karup Pedersen har tegnet sit billede af P. Munch. En række af det parlamentariske Danmarks mest fremtrædende politikere har ikke tiltrukket sig den forskningsmæssige interesse, som deres politiske gerning eller personlighed kunne berettige til. Det gælder politikere, der har haft et regeringsansvar i længere tidsrum som J.C. Christensen, Niels Neergaard, Th. Stauning, Hans Hedtoft, H.C. Hansen, Viggo Kampmann eller Jens Otto Krag for nu alene at bevæge sig på statsministerniveau. Og det gælder politikere, som især kom til at øve indflydelse fra oppositionsbænkene eller fra lavere rangerede ministerposter. Edvard Brandes, Bertel Dahlgaard, Oluf Krag, Torkild Kristensen, Per Hækkerup, Poul Sørensen kan tjene som – i flæng –

nævnte eksempler på politikere, som burde være tillokkende emner for biografisk forskning.

Set på denne baggrund er det overordentligt fortjenstfuldt, at Wilhelm Christmas-Møller har påtaget sig den opgave at skildre sin onkel, John Christmas Møller (JCM) som menneske og som politiker. Det første bind af, hvad der er planlagt som en 2 binds biografi, foreligger nu og lader sig bedømme for sig, også selv om bindet ikke bringer læseren frem til den periode, hvor JCM havde egentlig politisk indflydelse.

Således som bindet er opbygget og hele værket planlagt, rejser det tre hovedspørgsmål: 1. Spørgsmål om biografens vægtning, set i forhold til hovedpersonens liv, 2. Spørgsmålet om den rette indgang til forståelsen af JCM og 3. spørgsmålet om – og det er mere generelt – forholdet mellem personlighed og politik. Anmeldelsen vil centrere sig om disse tre spørgsmål.

»Denne bog handler om den konservative politiker JCM's læreår«. Således lyder bogens første sætning. Det vil i praksis sige årene fra 1911 til 1920. »Det er min hypotese, at væsentlige elementer til forklaring af Christmas Møllers karriere skal søges i hans politiske læreår. Han var Kiddes elev. Både den teknisk-håndværksmæssige side af politik og den programmatisk-ideologiske lærte han af ham. Den 4. januar 1919 på Bispebjerg Kirkegård lovede han at gøre det til sin livsopgave at søge de mål realiseret, som Kidde havde udpeget, og som han selv tilsluttede sig helt og fuldt. I 1948 skrev han – formentlig få dage før sin død – » . . . idet jeg så det som min gerning at føre Aage Kiddes arbejde videre . . .«. Således afgrænser forfatteren (s. 16) sin opgave i 1. bind. Meget taler for, at denne afgrænsning – og dermed den stærke vægtforskydning – over mod ungdomsårene er velvalgt. Der er rimeligt belæg for, at JCM's personlighed var af denne helstøbte karakter. At han så at sige forskrev sig til en opgave og søgte at løse den. Fra JCM's ufuldstændige erindringsværk, fra mange af hans tidlige politiske artikler, og fra et interview i Dagens Nyheder den 1. april 1934 henter forfatteren belæg for, at JCM i særlig grad beundrede J.C. Christensen (»en stærk vilje er en meget nødvendig ting i politik«, s. 32). Det er denne stærke vilje, som han tilstræbte, og som – hvis han havde den – dannedes i ungdomsårene. Dannelsesprocessen foregik i Studenterforeningen og først og fremmest i samværet med den mærkeligt tiltrækkende Aage Kidde. JCM's politiske skoling skete med Aage Kidde som vejleder, hvad enten det drejede sig om senioratspolitik i Studenterforeningen, i Konservativ Ungdom eller i det undertiden lidt operetteagtige forhold til Sønderjylland. Han trænede til at tåle modgang og var egentlig ikke nogen særligt vellykket studenterforeningspolitiker. Han trænede til at respektere viden og

arbejde som basale forudsætninger for en politisk gerning. Han var Kiddes mand.

Alt dette er overbevisende skildret. Det er mærkbart, at forfatteren selv har en fortid i Studenterforeningens konservative fraktion, også selv om han siden har lagt afstand til det miljø. Han har sans for at vurdere minipolitikken i dens – for de involverede personer – vidtspændende betydning. Han kender indefra de scenerier, som onklen 40 år tidligere var aktør i. Alligevel er det, som om noget i fremstillingen halter. Der mangler en dimension, som kort kan beskrives som livet uden for Studenterforeningens tykke mure. Det konservative Folkeparti dannedes i 1915, men denne dog bemærkelsesværdige begivenhed omtales egentlig ikke i fremstillingen. Den synes – efter forfatterens opfattelse – ikke at have gjort indtryk under JCM's dannelsesproces. Senioratsvalget i 1915 tillægges langt større betydning, og hele bindet igennem er det Studenterforeningen og dens miljø, der er JCM's base. Det kan naturligvis være en korrekt vurdering. Typen kendes, men alligevel forekommer det mig, at forfatteren vil komme i vanskeligheder, når han – i næste bind – skal sætte JCM ind i en bredere politisk sammenhæng. Forfatteren lader Aage Kilde være »socialiseringsagenten«, og han bygger sin fremstilling op således, at det første bind skal besvare spørgsmålene: 1. *hvem*, 2. *lærte hvad*, 3. *af hvem*, 4. *under hvilke omstændigheder*, mens det næste bind skal besvare spørgsmålet: *med hvilken effekt* (s. 19). Hvis forfatteren heroverfor havde sat et andet sæt af spørgsmål: 1. *hvilke politiske omstændigheder*, 2. *påvirket af hvem*, 3. *skabte de vilkår*, 4. *hvorunder konservative politikere formedes* under partiets dannelsesår, ville han sandsynligvis have fået en yderligere, anden indgang til sin forståelse af JCM. Det ville for mig at se have ført til, at periodiseringen kunne være blevet en anden. Meget kunne tale for at trække det første bind frem til 1926 eller 1929, blandt andet fordi læreårene næppe var – politisk – afsluttede, førend det tidspunkt, hvor han fik lejlighed til at prøve sin magt – sin stærke vilje.

Der kan således rettes kritik mod den vægt, som er lagt på Studenterforeningstiden. JCM er i eftertiden fremstillet som studenterforeningspolitikeren par excellence. Wilhelm Christmas-Møller har bekræftet denne fremstilling, også selvom han (s. 142) konkluderende skriver: »Fremfor de fleste er Christmas Møller blevet betegnet som studenterforeningspolitiker. Betegnelsen er korrekt i den forstand, at han lagde meget arbejde i foreningen, og han lærte utvivlsomt også meget dér. Men betegnelsen er på den anden side misvisende, for han lærte aldrig at beherske studenterforeningspolitikens særlig vanskelige form. Derfor oplevede han sin politiske læretids største nederlag og bitreste skuffelser i Studenterforeningen«. Hvad enten det drejer sig om arbejdet i KU, om arbejdet med

den sønderjyske sag eller om det spirende landspolitiske arbejde som folketingskandidat, så er det Studenterforeningens *miljø*, han bevæger sig i eller ud fra. Dette *miljø* er bogens tyngde, og tyngden virker lidt som en byrde for læserens forståelse af personen, når scenen skifter til den landspolitiske. På side 176, hvor overgangen sker, hedder det: »Den 3. april 1919 fyldte Christmas Møller 25 år. Han blev dermed valgbar til Folketinget, og i juni samme år blev han opstillet i Odense 1. kreds« (min fremhævelse). Men hvordan kom han i forbindelse med Odense 1. kreds? Hvilke kræfter arbejdede for hans opstilling? Hvem i partiet støttede ham? Hvorledes bevægede han sig fra scene til scene? Bogen giver ikke noget egentligt svar.

For at finde en svarmulighed er det nødvendigt at bevæge sig over i det andet af de spørgsmål, som jeg indledningsvis opstillede: spørgsmålet om den rette indgang til forståelsen af JCM. Forfatteren fremlægger den opfattelse, at »alle læreprocesser – og næppe den politiske mindst – fortsætter livet igennem. Men der hersker på den anden side blandt psykologer også enighed om, at takten tager af. Vor modtagelighed og dermed vor evne til at indarbejde nye påvirkninger mindskes med alderen« (s. 19). Heri har han givet ret. Men hvis målet er at forstå den *politiker*, som JCM var eller blev, er det nødvendigt i højere grad end fremstillingen gør det at give læserne mulighed for at følge opbygningen af Det konservative Folkeparti, således som det skete så at sige for øjnene af JCM. Efter fremstillingen ser han det nærmest gennem Kiddes øjne og gennem de erfaringer, som han høstede i Konservativ Ungdom. Men hvor skrøbeligt partiet end var, så skete der trods alt en homogenisering af opfattelser, som førte det gamle Højre over i en ny tid. Jeg tror, at det ville have gavnet fremstillingen også at trække denne dimension op. Det ville have givet den større politisk fylde, også selvom meget af stoffet måtte hentes uden for JCM's direkte rækkevidde. Han »slumpede« sig jo ikke ind i politik. Han forberedte sig til at blive politiker. Han må have gjort sig tanker om det parti, som han ønskede at arbejde for, og han må have kendt det nærmere og tættere, end bogen lader komme til udtryk. Den rette forståelse af JCM skal efter min opfattelse søges i en kombination af »persondannelsen« og partidannelsen. Forfatteren har nok ret i, at JCM kun havde, hvad man kunne kalde et partielt forhold til Det konservative Folkeparti, men han blev trods alt dets mand, da han i 1920 valgtes til Folketinget.

Det er den politiske biografis hovedopgave at tegne et billede af personen som *politiker*. Den skal kunne forklare, hvorledes den enkelte kan sætte sit præg på politikken, og hvorledes politikken sætter sit præg på udøveren. Der er tale om en vekselvirkning. Forholdet mellem

personlighed og politik – for at komme til det sidste af mine spørgsmål – skal stå i en art årsagsforhold til hinanden. Der er i bogen overordentligt mange iagttagelser, som belyser dette dobbelte årsagsforhold. Særlig klart trækkes forholdet op i bogens afsluttende bemærkninger om JCM's beslutningsstil (s. 198f). Her karakteriseres JCM overbevisende som den, der ønskede at være »kaptajnen på broen – den ensomme, ansvarsbebyrdede – der lagde kursen og gav sine ordrer til en besætning, der undertiden kunne føle sig drevet til kanten af mytteri«. Han arbejdede på at gøre sig uundværlig for derved at føle sig tryk i en lederrolle.

Det var JCM's skæbne, at han ville gøre sig til kaptajn på et skib, der havde en særdeles broget besætning, og som ikke uden videre ville underlægge sig hans lederskab. Det ville have gavnet fremstillingen, hvis også skibet allerede fra et tidligt tidspunkt var kommet på forfatterens tegnebræt. Vi har nu fået en meget velskrevet beskrivelse af en ung mands dannelsesproces. Han er formet på sine egne betingelser. Men han har i bogen endnu ikke mødt det parti, som han ville prøve at forme. Derfor kan det hævdes, at der er brugt ganske mange sider på at bringe læseren derhen, hvor det egentlige spil begynder. Det *kan* udnyttes i det følgende bind, men man må med spænding vente på, om forfatteren da breder synsvinklen ud, således at der bliver mere plads til beskrivelsen af, hvorledes den politiske virkelighed satte sit præg på politikerens JCM. Hvis det ikke sker, bliver det en biografi, der i for høj grad bevæger sig på det personlige plan og i for ringe grad på det politiske. »A political biographer should show how the world looked to his subject, in order to explain why he took the decisions he did, and should assess as objectively as possible his proper place in the history of his country and his times«, skrev Philip M. Williams i sin gode Hugh Gaitskell-biografi (1979). Det kunne tjene som en opskrift for det resterende arbejde.

Knud Larsen

INGER DÜBECK: Statsmagt og arkiver. Det offentliges ret til arkivalier. Kbh., Rigsarkivet, 1982. 178 s. incl. bilag.

Bogen må ses som en fortsættelse af samme forfatters *Dansk arkivret* fra 1980. Gennem de to bøger er der lagt et fundament for en vistnok ny juridisk disciplin i Danmark, som kaldes »arkivret«. Forfatteren er da også juridisk konsulent for Rigsarkivet. Begrebet arkivret har muligvis eksisteret herhjemme tidligere, men Dübeck er tydeligvis inspireret af især den tyske arkivretlige tradition.